

Grzegorz Czapnik, Zbigniew Gruszka, Agata Walczak-Niewiadomska
Uniwersytet Łódzki

**Edukacja brokerów informacji na poziomie akademickim -
zarys problematyki badań realizowanych
w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytetu Łódzkiego**

Zawód brokera informacji, od kilkudziesięciu lat popularny na świecie, jest bardziej zauważalny w Polsce od zaledwie kilku lat. Jego atrakcyjność polegająca na wykorzystaniu elementów informacji naukowej, biznesu oraz technik PR sprawiła, że profesja ta stała się ciekawą alternatywą również dla środowiska bibliotekarskiego. Aby sprostać oczekiwaniom studentów i osób kształcących się na kierunkach związanych z bibliotekoznawstwem i informacją naukową, ośrodki akademickie publiczne i niepubliczne powołują do życia studia oraz specjalizacje kształcące w kierunku infobrokeringu. Ich różnorodność oraz brak standardów kształcenia sprawia, iż jakość przekazywanych w ramach zajęć informacji i umiejętności może być dyskusyjna. Niniejszy referat ma za zadanie przedstawić analizę aktualnej oferty kształcenia w ramach brokera informacji, a także podejmuje próbę wypracowania syntetycznego modelu wyższej edukacji infobrokerskiej.

Kolebką zawodu brokera informacji są Stany Zjednoczone, a szczególnie amerykańskie biblioteki, które w latach 50. i 60. rozwijały się pod względem technologicznym dzięki komputeryzacji procesów bibliotecznych. Dzięki odpowiednim urządzeniom wyszukiwanie i opracowywanie informacji stawało się coraz bardziej atrakcyjne dla klientów komercyjnych, a ponieważ instytucje publiczne, jakimi są biblioteki, nie mogły czerpać zysków ze swej pracy, postanowiono powołać do życia zawód infobrokera. Od tamtego czasu metody wyszukiwania i przetwarzania danych znacznie się rozwinęły, podobnie zresztą jak sama profesja

– od 1987 brokerzy skupieni są w międzynarodowym stowarzyszeniu (The Association of Independent Information Professionals) i wielu organizacjach o charakterze krajowym, działają w oparciu o swój kodeks etyczny.

Problem stosownej edukacji kandydatów na specjalistów informacji pojawia się od wielu lat w literaturze zagranicznej¹.

W krajach rozwiniętych brokerzy informacji rekrutują się najczęściej ze środowisk bibliotekarskich, są to absolwenci studiów licencjackich i magisterskich z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Edukację uzupełniającą oferują największe stowarzyszenia infobroker-skie (AIIP, CILIP w Wielkiej Brytanii), a także prywatne firmy i instytucje, prowadzone najczęściej przez uznanych w zawodzie specjalistów informacji².

Powszechne jest poszukiwanie alternatywnych ścieżek kariery dla osób kończących kierunki związane z informacją naukową i bibliotekoznawstwem³. Autorzy tekstów wskazują z reguły na duże zainteresowanie zawodami wymagającymi dobrej znajomości technologii informacyjnej, technik wyszukiwania informacji w źródłach tradycyjnych i elektronicznych, a także wiedzy odnoszącej się do strategii biznesowych, czy też komunikacji interpersonalnej. Stanowiska dla bibliotekarzy pragnących wykorzystać swoją wiedzę można odnaleźć m.in. w zawodach związanych z elektronicznym handlem (e-commerce), eksploracją danych (data mining), zarządzaniem zasobami danych (data asset management), przy obsłudze projektów społecznych (community outreach), pisaniu grantów. Szerokie pole do popisu daje też Competitive Intelligence (pol-

¹ C. A. Kehoe: Educating Information Brokers, "Journal of Education for Library and Information Science" 1997 vol. 38 no. 1 p. 66-70.

² Przykładem jest Instytut Profesjonalistów Informacji (Information Professionals Institute – IPI), powołany do życia w 1992 r. przez Sue Rugge, Helen Burwell i Ruth Orenstein. W ramach IPI prowadzone były seminaria nt. ogólnych pojęć infobrokeringu, publicznych zasobów i metod wyszukiwania online. Zob. C. Miller: Seminars for Searchers: Public Records, Comparative Online Searching, and Information Brokering, "Online" ... vol. 19 issue 2.

³ T. Weech, A. M. Konieczny: Alternative careers for graduates of LIS schools: the North American perspective – an analysis of the literature, "Journal of Librarianship and Information Science" 2007 vol. 39 (2) p. 67-78.

skie nazewnictwo nie zostało definitywnie określone, najczęściej używa się terminów: wywiad konkurencyjny, analiza konkurencyjności, wywiad gospodarczy) i wszelkie elementy wyszukiwania informacji biznesowych. W przypadku specjalistycznych, alternatywnych zawodów w stosunku do bibliotekarza, edukacja prowadzona jest najczęściej przez organizacje skupiające istniejących już przedstawicieli danej specjalności (dla osób związanych z Competitive Intelligence będzie to np. Strategic and Competitive Intelligence Professionals – SCIP).

Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego rozpoczęła badania w zakresie opracowania zasad akademickiego kształcenia infobrokerów w Polsce. Niniejszy referat jest sprawozdaniem z dotychczasowego ich przebiegu.

W Polsce nie ma opracowanej listy wymagań, jakie należy spełniać, by pracować jako broker informacji. Ofertę kształcenia w zakresie wyszukiwania, udostępniania informacji i funkcjonowania na rynku pracy stworzyło kilka publicznych i niepublicznych szkół wyższych⁴. Jest ona realizowana w większości w ramach studiów podyplomowych (Ateneum Szkoła Wyższa w Gdańsku, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Administracji w Poznaniu, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Kielcach, Uniwersytet Łódzki i Uniwersytet Jagielloński). W Wyższej Szkole Umiejętności Społecznych w Poznaniu studia z infobrokeringu są prowadzone w ramach studiów licencyjnych. W przypadku studiów w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego studenci w ramach studiów magisterskich stacjonarnych i niestacjonarnych mogą wybrać jako specjalizację blok „Broker informacji”. Nadto problematykę infobrokerską oferują studentom Uniwersytet Jagielloński i Warszawski.

⁴ W 2007 r. stan edukacji w zakresie infobrokeringu zdiagnozowała Maria Kamińska. Wyniki badań są dostępne w Internecie: M.Kamińska: Stan infobrokerstwa w Polsce A.D. 2007. W: Infobrokerstwo [online]. Dostępny w Internecie: http://infobrokerstwo.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=196&Itemid=49 [Data dostępu 29.09.2010].

Uzyskana wiedza ma przygotować absolwenta do samodzielnego zarządzania pozyskaną informacją. Trafnie opisano to na stronie internetowej Szkoły Wyższej „Ateneum”: *„przygotowanie do samodzielnego, efektywnego działania w procesach związanych z informacją, wiedzą – szczególnie w procesach decyzyjnych z wykorzystaniem nowoczesnych metod i technologii zarządzania wiedzą, organizacji pracy indywidualnej i grupowej”*⁵.

Spróbujemy zbiorczo opisać ofertę szkół wyższych w zakresie kształcenia brokerów informacji. Analizę przeprowadzimy osobno dla studiów stacjonarnych i niestacjonarnych oraz podyplomowych.

Uczelnie oferujące studia stacjonarne i niestacjonarne wprowadzają treści programowe z infobrokeringu w ramach studiów magisterskich. UJ prowadzi w drugim semestrze studiów uzupełniających następujące zajęcia laboratoryjne: Broker informacji w społeczeństwie wiedzy, Prawne i organizacyjne formy prowadzenia działalności gospodarczej, Metody oceny jakości informacji, Odbiorcy usług infobrokerskich, Metody opracowania informacji, Prezentacja informacji i edycja tekstu w środowisku elektronicznym, Zarządzanie, narzędzia i organizacja pracy brokera informacji, Wybrane zagadnienia ochrony własności intelektualnej. W semestrze 3 są prowadzone zajęcia (laboratoria) z określonych typów informacji: z zakresu ochrony i promocji zdrowia, gospodarczej i biznesowej, a także studenci wykonują projekt infobrokerski. Specjalizacja zamyka się w 110 godzinach zajęć dla studiów niestacjonarnych i 135 dla stacjonarnych.

Studia z zarządzania informacją i wiedzą, prowadzone przez UW, w ramach których odbywa się specjalizacja „Menadżer informacji” są skierowane do specjalistów działalności informacyjnej. Uczestnictwo w zajęciach *„zapewnia podstawową wiedzę i umiejętności oczekiwane od specjalistów zarządzania informacją i wiedzą: kompetencje w wy-*

⁵ Podyplomowe Studium Infobrokerstwo. W: Ateneum Szkoła Wyższa [online]. Dostępny: http://www.ateneum.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=218&Itemid=250 [Data dostępu: 23.09.2010].

*korzystywaniu internetowych serwisów informacyjnych, wyszukiwaniu informacji, tworzeniu, organizowaniu i publikowaniu kolekcji informacyjnych, redagowaniu serwisów WWW, przetwarzaniu informacji tekstowej, graficznej, strumieniowej i dźwięku oraz identyfikacji i zaspokajaniu informacyjnych potrzeb użytkowników*⁶. UW oferuje swoim studentom w ramach studiów magisterskich blok zajęć związanych z zarządzaniem informacją w nauce, informacją gospodarczą, państwową i samorządową. Kurs obejmuje m.in. takie przedmioty jak: audyt informacyjny, redagowanie serwisów www, publikowanie internetowych baz danych itp.

W ofercie niepublicznej Wyższej Szkoły Umiejętności Społecznych (Poznań) jest realizowany na studiach licencjackich cykl przedmiotów z działalności gospodarczej, prawa autorskiego, obsługi komputera, a także przetwarzania i redagowania informacji. Również na poziomie licencjatu przedmioty infobrokerskie wprowadziła Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu. Zajęcia – jako specjalizacja – odbywają się w ramach kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna.

Uniwersytet Łódzki, w specjalizacji wybieranej od 1 semestru studiów uzupełniających, oferuje następujące zajęcia dydaktyczne: Wprowadzenie do zawodu brokera informacji, Podstawy zarządzania, Techniki wyszukiwawcze, Zagadnienia wizerunku w Internecie, Specjalistyczne i dziedzinowe źródła informacji, Informacja gospodarcza, Narzędzia informatyczne w pracy infobrokera oraz Seminarium specjalistyczne. Ścieżka specjalizacyjna trwa na studiach stacjonarnych 210 godzin. Przygotowane treści programowe zaznajamiają uczestników zajęć z prowadzeniem działalności gospodarczej, z technikami pracy w zawodzie, z zarządzaniem, wyszukiwaniem i udostępnianiem informacji, z różnymi

⁶ Podyplomowe Studia Zarządzania Informacją i Technologi Informacyjnej. W: Informator na rok akademicki 2009/2010 [online]. Dostępny w Internecie: http://www.lis.uw.edu.pl/apache2-default/attachments/Folder_2009.pdf [Data dostępu 23.09.2010].

typami informacji (np. biznesowa, europejska, medyczna, normalizacyjna, prawna itp.). Różnorodność zagadnień, z jakimi spotykają się infobrokerzy, pozwala na włączenie do planu studiów innych zagadnień, często obejmujących treści ogólniejsze (public relations, społeczeństwo informacyjne, podstawy statystyki), a także przedmioty praktyczne (typografia i edytorstwo tekstu, tworzenie stron internetowych, reklama, pozyskiwanie funduszy unijnych). Duży nacisk kładzie się na właściwą pozycję zawodową absolwentów m.in. poprzez uwzględnienie w planach studiów zajęć z działalności gospodarczej.

Studia podyplomowe z zakresu infobrokeringu ma w swojej ofercie, oprócz wyżej wymienionych, kilka innych szkół wyższych. Poruszane treści programowe w zasadzie pokrywają się z zagadnieniami na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych. Wszystkie ośrodki kształcenia zaplanowały studia podyplomowe na 2 semestry przy łącznej liczbie 200-225 godzin dydaktycznych. Cena kursów waha się od 1000 zł za semestr (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego w Kielcach) do 2800 zł za semestr (Ateneum Szkoła Wyższa). Ofertą kształcenia podyplomowego dysponują nadto: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Administracji w Warszawie, Uniwersytet Łódzki oraz Uniwersytet Jagielloński. Uniwersytet Warszawski, tak jak na studiach zawodowych, prowadzi studia podyplomowe z zakresu zarządzania informacją i technologii informacyjnej.

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Kielcach przygotował studia podyplomowe podzielone na trzy bloki tematyczne: ogólny, dotyczący źródeł informacji oraz z narzędzi informatycznych. Większość zajęć (110 godzin) stanowią laboratoria. Na wykłady przeznaczono 70 godzin, zaś na ćwiczenia i konwersatoria – 30 godzin. Na podobnej zasadzie zorganizowano studia w UJ. Zajęcia odbywają się w czterech blokach. Są to: Broker informacji w społeczeństwie wiedzy – specyfika zawodu, Klient - użytkownik informacji, Technologia informacyjna w pracy

brokera informacji oraz Wyszukiwanie, ocena i prezentacja informacji. Studia kończą się, oprócz egzaminu końcowego, opracowaniem projektu infobrokerskiego.

Plan zajęć studiów podyplomowych realizowanych w Uniwersytecie Łódzkim zakłada łącznie 10 zagadnień. Są to: Wprowadzenie do infobrokeringu, Technologia informacyjna w pracy infobrokera, Publikowanie informacji w Internecie, Specjalistyczne i dziedzinowe źródła informacji (w ramach przedmiotu omawiana jest informacja biznesowa, normalizacyjna, patentowa, publiczna, medyczna, prawnicza, rolnicza i dotycząca ochrony środowiska oraz informacja z dziedziny nauk ścisłych), Edycja tekstu z elementami typografii, Uruchomienie i rozwój działalności gospodarczej, Prawne uwarunkowania działalności brokerskiej, Elementy statystyki, Marketing w pracy brokera informacji. W ramach studiów studenci uczęszczają na seminarium dyplomowe, w którego ramach jest przygotowywany projekt infobrokerski.

Studia z infobrokeringu pozwalają studentom poznać mechanizmy funkcjonowania na rynku pracy w oparciu o samozatrudnienie i pracę etatową w agencji brokerskiej. W znacznie szerszym zakresie – niż ma to miejsce w ramach informacji naukowej i bibliotekoznawstwa – zaznajamiają ze specjalistycznymi źródłami, oceną ilościową i jakościową, wyszukiwaniem, obróbką, przygotowywaniem i sprzedażą danych. Oferta studiów podyplomowych jest szczególnie atrakcyjna dla absolwentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, którzy jeszcze w ramach studiów są przygotowywani do poszukiwania danych różnymi sposobami. Studia stacjonarne i niestacjonarne z infobrokeringu są więc przeznaczone głównie dla tych osób, które nie miały dotąd styczności z tradycyjnymi i nowoczesnymi źródłami informacji.

Najpopularniejszymi metodami edukacji brokerów informacji na uczelniach wyższych są więc studia magisterskie i podyplomowe. Brak wytyczonych standardów kształcenia powoduje, że oferowane programy nauczania różnią się szczegółowością i formą realizacji, co w konsekwen-

cji przyczynia się do rozbieżnych umiejętności nabywanych w ich trakcie przez studentów.

Próbując nakreślić zasady akademickiego kształcenia brokerów informacji musimy uwzględnić, że poza osobami ze środowisk bibliotekarskich w tym zawodzie są zatrudniani również profesjonalści dziedzinowi z niektórych kierunków pozabibliotekarskich. Przykładowo jedna z wrocławskich firm infobrokerskich, charakteryzując swych pracowników informuje: *„[w Agencji - dop. G.C.] pracuje grupa specjalistów z różnych dziedzin, m.in. prawa, ekonomii, informatyki i medycyny. Dzięki temu jesteśmy w stanie sporządzać raporty dotyczące bardzo wielu zagadnień w sposób rzetelny i fachowy. Specjalizujemy się w szeroko pojętych zagadnieniach ekonomicznych, prawnych i informatycznych”*.⁷ Zdarza się również, że niektóre z rodzimych firm, zatrudniając osoby ze środowiska bibliotekarskiego współpracują z dziedzinowymi specjalistami jedynie na zasadzie zewnętrznych konsultacji. Edukacja akademicka brokerów informacji powinna uwzględniać istniejące różnicowanie rynku i odpowiadać jego aktualnym potrzebom. Ponieważ dotychczas nie ustalono, w jakim stopniu istniejące polskie firmy opierają się na kadrach bibliotekarskich a w jakim na innych profesjach, autorzy artykułu zrealizują w ramach przedstawianych badań odpowiednią analizę.

Tadeusz Wojewódzki, dokonując kategoryzacji ścieżek przygotowania infobrokerów wskazał, że formuła studiów podyplomowych organizowanych przez akademickie ośrodki bibliotekoznawstwa wynika z interpretowania zawodu brokera informacji jako unowocześnionej [i skomercjalizowanej – dop. G. C.] profesji informatologa, będąc tym samym specjalnością bibliotekarską. Przedstawił również dwie alternatywne ścieżki zawodowo-edukacyjne – jedną opartą na rozumieniu infobrokera jako menedżera usług informacyjnych działającego w ramach

⁷ GoldenINFO Centrum Infobrokerskie [online], Cop. 2006-2008, dostępny w Internecie: <http://www.goldeninfo.pl/onas/>, [Data dostępu: 20.09.2010]

i na rzecz konkretnej organizacji, w której jest zatrudniony (tzw. infobroker systemowy), drugą natomiast wynikającą z traktowania tego zawodu jako analogicznego do już istniejących na rynku, nastawionych na świadczenie usług⁸. Wojewódzki odnotowuje przy tym, że nie ma dotychczas jednolitego systemu certyfikacji kompetencji infobrokerskich rozumianych jako świadczenie usług⁹. Nakreślenie takich kompetencji wiąże się z określeniem granic między zawodem brokera informacji a innymi profesjami, których istotą lub kluczowym zadaniem jest komercyjne lub darmowe dostarczanie informacji, odpowiednio zindywidualizowanej i przetworzonej na potrzeby odbiorcy. Oprócz profesji wskazanych przykładowo przez Tadeusza Wojewódzkiego (usługi informatyczne, konsultingowe, doradcze) wymienić tu można niektóre zawody prawnicze – adwokata, radcy prawnego czy rzecznika patentowego, dla których istotną formą działalności jest udzielanie porad i formułowanie opinii prawnych. Obowiązek ten jest zdefiniowany w Ustawie Prawo o adwokaturze¹⁰, w artykule 4, pkt 1: *„Zawód adwokata polega na świadczeniu pomocy prawnej, a w szczególności na udzielaniu porad prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed sądami i urzędami”*¹¹. Identyczny zapis znajduje się w Ustawie o radcach prawnych¹². Podobnie określona jest profesja rzecznika patentowego: *„Zawód rzecznika patentowego polega na świadczeniu pomocy w sprawach własności przemysłowej osobom fizycznym, osobom prawnym oraz jednostkom organizacyjnym nieposiadającym osobowości prawnej”*¹³. Ustawa o rzecznikach patentowych nie precyzuje formy świadczonej pomocy, odwołuje się jednak do zdefi-

⁸ T. Wojewódzki, *Infobrokerstwo w Polsce* [online], 03 grudzień 2008, dostępny: http://www.infobrokerstwo.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=242&Itemid=49 [Data dostępu: 25.09.2010]

⁹ Tamże.

¹⁰ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (tekst jednolity, Dz.U. z 2002 r. nr 123, poz. 1058 ze zm.)

¹¹ Tamże, Artykuł 4, punkt 1.

¹² Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (tekst jednolity, Dz.U. 1982 nr 19 poz. 145 ze zm.) Art. 6, pkt 1.

¹³ Ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 r. o rzecznikach patentowych (tekst jednolity, Dz.U. 2001 nr 49 poz. 509 ze zm.) Art. 4, pkt 1.

niowanego we wcześniej wymienionych przepisach terminu „pomoc prawna”.

W świetle zacytowanych przepisów możemy powiedzieć, że poza specyficznym wyłącznie dla zawodów prawniczych „zastępstwem procesowym”, istotnym elementem wymienionych profesji jest świadczenie usług analogicznych do „dziedzinowego infobrokeringu”. Udzielanie porad prawnych i formułowanie opinii jest standardową usługą wszystkich kancelarii i spółek adwokackich czy radcowskich, w dodatku jest to działalność prowadzona komercyjnie, której statut zawodów zaufania publicznego nadaje wysoki stopień wiarygodności¹⁴. Pomoc prawna realizowana przez przedstawicieli zawodów prawniczych może dla brokerów informacji okazać się w pewnych warunkach działalnością konkurencyjną. Podobne zastrzeżenia mogą dotyczyć również innych zawodów o charakterze eksperckim, np. lekarzy. Określenie obszaru działalności infobrokera „ogólnego”, niewyspecjalizowanego dziedzinowo, powinno być podstawą wyznaczenia podstawowych treści przekazywanych w ramach edukacji akademickiej.

W świetle pojawiających się w literaturze przedmiotu opinii o potrzebie specjalizacji brokerów informacji ukształtowany system edukacji prawniczej może być źródłem pomysłów nadających się do zaadoptowania w akademickim kształceniu infobrokerów. Jednym z interesujących rozwiązań edukacyjnych jest model realizowany w ramach aplikacji rzecznika patentowego. Wyjątkowy charakter tego zawodu dopuszcza do procedury aplikacyjnej nie tylko prawników, lecz również absolwentów studiów technicznych. W ramach aplikacji prawnicy realizują blok zajęć określanych jako „Encyklopedia techniki” zaś technicy muszą odbyć cykl zajęć z zakresu „Encyklopedii prawa”. W sytuacji, gdy brokerami informacji mogą zostać bibliotekoznawcy i specjaliści z innych dziedzin, taki „wyrównawczy” system mógłby znaleźć zastosowanie. Z kolei typowy dla

¹⁴ Istnieją nawet internetowe serwisy poradnictwa prawnego prowadzone przez zespoły prawników. Przykładem może być serwis LEX-POL.PL (www.lex-pol.pl)

zawodów prawniczych aplikacyjny model kształcenia i specjalizacji mógłby (w odpowiedniej skali) funkcjonować na studiach podyplomowych lub aplikacjach organizowanych przy współudziale firm infobrokerskich.